

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Визначення критеріїв сформованості професійної культури здійснюється на основі компонентного підходу. Встановлено, що професійну культуру майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства можна оцінити, виявивши рівень сформованості професійної спрямованості, професійної ідентичності, професійно важливих якостей особистості, професійної компетентності, а також рівень творчого стилю професійної діяльності, рівень комунікативної діяльності та рівень сформованості рефлексивно-оцінної діяльності.

Ключові слова: професійна культура; критерії, показники та рівні сформованості професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства; компоненти професійної культури.

Здобуття вищої професійної освіти у вищому навчальному закладі є підґрунтям формування професійної культури фахівця, оскільки під час навчання в студентів відбувається розвиток мотивації до професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності, формування спрямованості їх особистості на присвоєння професійних культурних цінностей, розкриття творчого потенціалу майбутніх фахівців. Безумовно, навчальний процес повинен створювати умови ефективного засвоєння знань, розвитку умінь і навичок, становлення професійно важливих якостей майбутнього фахівця.

Для майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства формування професійної культури є невід'ємною вимогою ефективної професійної діяльності в рестораних закладах, можливості професійного та кар'єрного зростання, забезпечення прибуткової діяльності підприємств ресторанної індустрії. У зв'язку із цим постає запитання, чи дає змогу наявний навчальний процес у вищих навчальних закладах сформувавши високий рівень професійної культури в студентів цих спеціальностей? Відповідь на це запитання стає можливою тільки за умов визначення критеріїв та показників, за якими відбудеться встановлення рівня сформованості професійної культури в майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства.

Зазначимо, що загалом встановлення тих критеріїв та параметрів (показників), за якими буде здійснюватись оцінювання визначеного педагогічного явища є найбільш складним питанням у будь-якому педагогічному дослідженні. Це пов'язано, перш за все, з тим, що сам предмет педагогіки є складним та різноманітним у своїх проявах.

У науковій літературі проблема встановлення критеріїв сформованості професійної культури майбутніх фахівців вирішується в різних площинах. Наприклад, О. Уман, Д. Чернилевський, І. Шаршов найбільше уваги приділяють критеріям сформованості професійно-творчого саморозвитку студентів. Інші до-

слідники (Г. Бордовський, В. Введенський, В. Єфімова, Н. Селезньова та ін.) акцентують увагу на визначенні критеріїв, що характеризують систему сформованих у студентів професійно орієнтованих та культурологічних знань. Такі відомі науковці, як Л. Виготський, А. Маркова, В. Сластьонін та інші, серед домінант професійної культури виділяють професіоналізм, майстерність фахівця й відповідно до цього визначають критерії сформованості його професійної культури. При цьому дослідники також акцентують увагу на формуванні творчої особистості фахівця. Крім того, важливим критеріями сформованості професійної культури, на думку деяких педагогів і психологів (Д. Ельконін, Й. Ісаєв, В. Крутенський, П. Якобсон та ін.), є ступень глибини, гнучкості, критичності й креативності професійного мислення.

Як бачимо, існує певне розмаїття підходів науковців до визначення критеріїв сформованості професійної культури майбутнього фахівця. Більшість з них надали можливість удосконалити певні елементи системи підготовки студентів. Утім, визначення критеріїв для оцінювання ефективності формування професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства майже не знайшло свого відображення в дослідженнях науковців. Тому вважаємо можливим визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної культури фахівців, які працюватимуть у ресторанній індустрії, здійснити на основі наявних психолого-педагогічних досліджень та проведеної нами експериментальної роботи.

Метою статті є визначення критеріїв та показників сформованості професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства.

Аналіз наукової літератури та підходів науковців (З. Абросимова, О. Грибкова, В. Гриднєв, В. Гриньова, О. Груздев, І. Довженко, Й. Ісаєв, С. Ісаєнко, Г. Короткова, Н. Молоткова, Т. Спірна та ін.) свідчить, що більшість науковців пов'язують визначення критеріїв професійної культури з компонентами цього феномену.

Щоб оцінити стан сформованості професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства, також необхідно встановити рівні розвитку цього феномену в студентів, тобто кількісне та якісне виявлення й зміни професійної культури в цілому та кожного з її компонентів. Поняття “рівень” відображає діалектичний характер процесу розвитку, що дає змогу багатобічно зрозуміти предмет дослідження, усі його властивості, зв'язки й відносини. Це поняття вживають для відображення послідовності змін, де наступні сходинки стану предмета є вищими за ступенем організації порівняно з однією чи декількома попередніми сходинками.

Оскільки професійна культура є інтегративною якістю особистості, свідченням високого розвитку особистості професіоналу, то вважаємо можливим визначити три рівні сформованості професійної культури: репродуктивний (низький), частково-ініціативний (середній), творчий (високий). Рівень розвитку професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства буде визначатися як сума рівнів розвитку мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та когнітивного компонентів професійної культури цих фахівців.

Вважаємо, що наведене теоретичне підґрунтя дає можливість визначити критерії, показники та рівні сформованості кожного з компонентів професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства.

Сформованість мотиваційно-ціннісного компонента є відправною точкою існування професійної культури майбутнього фахівця, оскільки цей феномен не може виникнути поза мотиваційної сфери студентів. Тобто рівень її розвитку буде визначати й міру усвідомлення цієї культури, і її результативність. Як свідчить практика, професійна культура, перш за все, пов'язана зі спрямованістю, яка характеризується в педагогіці й психології по-різному, але загальним у її розумінні є те, що спрямованість відображає “залежність характеру й ефективності діяльності, поведінки та вчинків людини, її позиції від рівня розвитку й спрямованості її потреб (інтересів, схильностей, мотивів)” [1]. Обираючи професію, людина визначає той вид діяльності, в процесі якої вона зможе задовольняти потребу у визнанні й самостверженні, реалізувати свої життєві плани.

Саме спрямованість, яка спирається на певні здібності до обраного фаху, зумовлює вибір професійних ідеалів, формування професійних планів, самоаналіз, самооцінку й вимогливість особистості до себе, виступає провідним мотивом навчання, який стимулює пізнавальну діяльність студентів. Відповідно до цього одним з критеріїв, що характеризуватимуть сформованість мотиваційно-ціннісного компонента, буде **рівень професійної спрямованості**.

Виходячи із сутності професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства, вважаємо, що важливим аспектом цього феномену є сформованість ціннісних орієнтирів, які визначають ціннісне ставлення особистості до обраної професії, наявність загальнолюдських цінностей і цінностей професійної самореалізації. Усе перелічене свідчить про розуміння студентом цінності ресторанних послуг для суспільства в цілому та кожного з його членів, готовності до виявлення особистої ініціативи й подальшого професійного зростання. Саме ці складники ціннісних орієнтацій надають можливість сформувати в майбутніх фахівців ресторанної індустрії потребу в удосконаленні професійної діяльності, яка в майбутньому полягатиме в покращенні якості рівня сервісу й підвищенні ефективності ресторанного господарства. Спрямованість на якісну професійну діяльність організує майбутнього фахівця на пошук, оцінку, вибір і проектування професійно-ціннісних орієнтацій для щоденної, у тому числі навчально-пізнавальної, діяльності. Професійно-ціннісні орієнтації як результат характеризуються широким колом знань у сфері ресторанного господарства, які стають фундаментом для професійного самовдосконалення, емоційної впевненості в правильності обраного напрямку діяльності. Усе це надає нам підставу визначити наступний критерій оцінювання сформованості мотиваційно-ціннісного компонента професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства – **рівень професійної ідентичності**.

Третім критерієм, який визначатиме сформованість мотиваційно-ціннісного компонента, на наш погляд, є **рівень сформованості професійно важливих якостей особистості** майбутнього фахівця. Під професійно важливими якостями Е. Зеєр [2] та А. Маркова [3] розуміють багатофункціональні психологічні якості особистості, які впливають на продуктивність професійної діяльності. Науковці вказують, що для кожної професії існує своя група професійно важливих якостей, які певним чином формують професійний портрет. Для фахівців сфери ресторанного господарства, які пов'язані з обслуговуванням людей та керівництвом персоналом, наявність професійно важливих якостей забезпечує

продуктивність професійно-культурної діяльності у сфері міжособистісної взаємодії “людина – людина”.

Таким чином, до критеріїв мотиваційно-ціннісного компонента зараховуємо:

- рівень професійної спрямованості, що виражено в схильності до сервісної та ресторанної діяльності, сформованості уявлення про діяльність у ресторанній індустрії, наявності мотивів до оволодіння професією, подальшої професійної діяльності та досягнення професійної культури;
- рівень професійної ідентичності, який свідчить про ціннісне ставлення до професії, усвідомлення її значущості для суспільства, позитивного ставлення до себе як майбутнього фахівця у сфері ресторанного господарства, готовності до професійного зростання та активної творчої діяльності;
- рівень сформованості професійно важливих якостей особистості, який передбачає сформованість моральних якостей особистості, необхідних для ефективної міжособистісної професійної взаємодії, активного та самостійного освоєння способів культурозасвоєння та культуротворення, оцінювання власної професійно-культурної діяльності крізь призму високих моральних якостей, культурних цінностей і норм.

Професійна культура фахівців сфери ресторанного господарства потребує значного знанневого підґрунтя, яке виходить за межі суто професійних знань, умінь та навичок і вимагає наявності системи знань про професійну культуру фахівця ресторанної індустрії, її зміст, типи й рівні. На підставі цього більшість науковців, які досліджують сьогодні проблеми формування в студентів професійної культури, вважають необхідним оцінювати сформованість когнітивного компонента професійної культури, встановлюючи *рівень професійної компетентності*. Ми поділяємо цю позицію, оскільки інтегральним критерієм, який характеризує процесуальний аспект особистісно-професійного розвитку, є саме професійна компетентність. Професійна компетентність визначає освітню сферу, професійні характеристики якої відображають здібності і якості особистості, що, у свою чергу, зумовлюють внутрішні можливості зростання професійної культури, а набуті професійні знання й уміння фахівця визначають потенційні характеристики цього зростання.

Згідно із цим когнітивний компонент професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства визначається рівнем сформованості професійної компетентності, яка свідчить про засвоєння загальнокультурних і специфічних професійних знань про принципи функціонування ресторанного господарства, умінь прийняття та реалізації організаційно-управлінських рішень з метою ефективної сервісної діяльності.

Встановлення рівня сформованості діяльнісного компонента тільки на перший погляд не викликає труднощів. Однак рівень професійних умінь є не тільки практичним втіленням теоретичних загальнокультурних та професійних знань, а й продуктивним їх застосуванням у навчально-пізнавальній діяльності, набутті досвіду професійної діяльності та здійсненні міжособистісної й професійної взаємодії на високому рівні професійної культури. При цьому майбутній фахівець повинен мати змогу оцінити самостійно свої можливості щодо розв’язання професійних завдань, рівня сформованості власної професійної культури, а також знайти шляхи та засоби професійного й культурного зростання.

Відповідно до цього сформованість діяльнісного компонента буде визначається такими критеріями та показниками, як:

- рівень творчого стилю професійної діяльності, що виявляється в активній навчально-пізнавальній діяльності, розвинутому творчому мисленні, сформованості індивідуальних технологій розв'язання професійних завдань, отриманні задоволення від набуття професії та практичного застосування професійних знань, готовності до виявлення професійної культури у діяльності;
- рівень комунікативної діяльності, що передбачає здійснення ефективної професійної та міжособистісної взаємодії на підставі наявних комунікативних знань і вмінь, виявлення розвинутої культури спілкування;
- рівень сформованості рефлексивно-оцінної діяльності, який передбачає можливість до адекватної самооцінки власної професійної діяльності та розвитку професійної культури, знаходження шляхів до самовдосконалення й реалізації потреб самоактуалізації у професії.

Таким чином, аналіз наукової літератури та власна дослідна робота дали змогу визначити критерії, показники й рівні сформованості професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства. Сформованість мотиваційно-ціннісного компонента оцінюють завдяки встановленню рівня розвитку професійної спрямованості, професійної ідентичності та сформованості професійно важливих якостей особистості. Виявити сформованість когнітивного компонента професійної культури можна шляхом встановлення рівня професійної компетентності, а сформованість діяльнісного компонента визначатиметься такими критеріями та показниками, як рівень творчого стилю професійної діяльності, рівень комунікативної діяльності й рівень сформованості рефлексивно-оцінної діяльності.

Визначені нами критерії, показники та рівні сформованості кожного з компонентів професійної культури дають можливість перейти до кількісного встановлення наявного рівня сформованості професійної культури майбутніх фахівців ресторанного господарства. Означене є напрямом наших подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Уляев С.И. Гуманитаризация образования как фактор формирования профессиональной культуры будущего специалиста : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Сергей Иванович Уляев. – Ставрополь, 2002. – 167 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования: практикум / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова. – М. : Академия, 2008. – 143 с. – (Высшее профессиональное образование: профессиональное обучение).
3. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013.

Безрученков Ю.В. Критерии, показатели и уровни формирования профессиональной культуры будущих специалистов сферы ресторанного хозяйства

Определение критериев формирования профессиональной культуры осуществляется на основе компонентного подхода. Установлено, что профессиональную культуру будущих специалистов сферы ресторанного хозяйства можно

оценить, выявив уровень формирования профессиональной направленности, профессиональной идентичности, профессионально важных качеств личности, профессиональной компетентности, а также уровень творческого стиля профессиональной деятельности, уровень коммуникативной деятельности и уровень формирования рефлексивно-оценочной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная культура; критерии, показатели и уровни формирования профессиональной культуры будущих специалистов сферы ресторанного хозяйства; компоненты профессиональной культуры.

Bezruchenkov Yu. Criteria, indicators and levels of formation of professional culture of future experts of the sphere of a restaurant economy

Definition of criteria of formation of professional culture is carried out on the basis of a componential campaign. It is established that professional culture of future experts of the sphere of a restaurant economy, it is possible to estimate, having revealed level of formation of a professional orientation, professional identity, professionally important qualities of the personality, professional competence, and also level of creative style of professional activity, level of communicative activity and level of formation of reflective and estimated activity.

Key words: professional culture; criteria, indicators and levels of formation of professional culture of future experts of the sphere of a restaurant economy; components of professional culture.